

VERBETERING GENDERSENSITIVITEIT VAN PREVALENTIEONDERZOEK HUISELIJK GEWELD

- advies -

VERBETERING
GENDERSENSITIVITEIT VAN
PREVALENTIEONDERZOEK
HUISELIJK GEWELD

- samenvatting advies -

Auteurs:
Drs. Katrien de Vaan
Dr. Sietske Dijkstra
Bertine Witkamp MSc

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315

Amsterdam, april 2016
Publicatienr. 15196



SAMENVATTING

In 2016 gaat het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Veiligheid en Justitie (VenJ) het prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld, dat in 2010 voor het laatst is uitgevoerd, herhalen. Daarbij streeft het WODC naar verbetering van het onderzoek. Gendersensitiviteit is één van de punten waarop verbetermogelijkheden bekeken worden. RegioPlan en Bureau Dijkstra hebben in de periode van eind januari tot eind april 2016 een onderzoek uitgevoerd met als doel het WODC hierover een onderbouwd advies te geven. Het rapport dat voorligt bevat het resultaat van dat onderzoek.

Vraagstelling, focus en randvoorwaarden

In het advies staan de volgende vragen centraal:

1. Welke verbeteringen vloeien voort uit de relevante theorie over gender en huiselijk geweld op het punt van te beantwoorden vragen over gendersensitief prevalentieonderzoek?
2. Welke gegevens (variabelen) zijn nodig om deze vragen te kunnen beantwoorden?
 - a. Welke gegevens worden reeds verzameld met de bestaande methodieken en instrumenten en kunnen beter worden benut?
 - b. Welke gegevens moeten (indien mogelijk) aanvullend worden verzameld?
 - c. In hoeverre is het verzamelen van aanvullende gegevens mogelijk met de bestaande meetinstrumenten?
 - d. In hoeverre is aanvullende dataverzameling met andere meetinstrumenten nodig en mogelijk (zie ook vraag 4)?
3. Welke verbeteringen vloeien voort uit de relevante theorie op het punt van de inhoudelijke analyses die met deze gegevens worden uitgevoerd?
4. Welke verbeteringen wat betreft methoden, variabelen en analyses zijn wenselijk in de zin van nieuw op te zetten deelstudies?
5. Hoe kan de rapportage meer gendersensitief worden gemaakt?
6. Welke andere verbeteringen zijn eventueel nog wenselijk dan wel noodzakelijk?

De focus bij het beantwoorden van deze vragen ligt op de volgende onderdelen van het in 2010 uitgevoerde prevalentieonderzoek:

- Onderzoek naar slachtoffers van huiselijk geweld (Van Dijk et al, 2010).
- Onderzoek naar daders van huiselijk geweld (Van der Knaap et al., 2010).
- De overkoepelende rapportage (syntheserapport) van de verschillende deelonderzoeken (Van der Veen en Bogaerts, 2010).



Onder gender wordt in dit advies verstaan: de sociaal-culturele rollen die aan de twee seksen gekoppeld zijn en de verschillen in macht die daaruit voortvloeien (De Vaan et al., 2013). Gender verwijst naar de betekenis(en) die sekse krijgt in een specifieke context. Gender is dus iets anders dan sekse, dat duidt op het biologische onderscheid tussen mannen en vrouwen. Gender kan een rol spelen bij huiselijk geweld in alle relaties waarin dat plaatsvindt. In dit advies ligt de focus op partnergeweld. Over deze vorm van geweld in relatie tot gender bestaat veel literatuur, literatuur die de basis vormt voor dit advies. De focus op partnergeweld vloeit daar logisch uit voort. Bovendien maakt partnergeweld een substantieel deel uit van huiselijk geweld; in de meting van 2010 waren partners en ex-partners de meest door slachtoffers genoemde categorieën daders van huiselijk geweld (Intomart Gfk, 2010).

Bij het opstellen van het advies is rekening gehouden met door het WODC gestelde randvoorwaarden voor herhaling van het prevalentieonderzoek:

- De resultaten van het nieuwe onderzoek moeten vergelijkbaar zijn met de resultaten van het onderzoek uit 2010; de belangrijkste methoden, de brede definitie en de focus op zowel slachtofferschap als daderschap onder mannen én vrouwen blijft gehandhaafd.
- Grootschalig (representatief) face-to-face-interviewonderzoek is niet haalbaar.
- De middelen voor aanvullend onderzoek zijn beperkt.

In het kader van het adviestraject is op basis van literatuuronderzoek en interviews een toetsingskader ontwikkeld, waarlangs de onderzoeken uit 2010 zijn gelegd. Vervolgens is een expertmeeting gehouden en zijn secundaire analyses op de slachtofferdata uit 2010 uitgevoerd. Op basis van de uitkomsten van deze verschillende stappen is het advies geschreven.

Resultaten

Toetsingskader

Gendersensitiviteit in de context van prevalentieonderzoek betekent dat uit het onderzoek duidelijk wordt wat verschillen en overeenkomsten tussen mannen en vrouwen in dader- en slachtofferschap en in de impact betekenen, en in hoeverre deze overeenkomsten en verschillen samenhangen met gender. Daarvoor is nodig dat meer zicht ontstaat op de kenmerken van het geweld (fysiek, psychisch en seksueel) en hoe deze met elkaar samenhangen: niet alleen de gewelddadige gedragingen zelf, maar ook de context waarin die gedragingen plaatsvinden. Om dat zicht te krijgen, is het belangrijk om met het prevalentieonderzoek de volgende vragen te kunnen beantwoorden:

- Wie pleegt welk geweld tegen wie en met welk effect?
- Wat is de rol van (onzichtbare) macht, dwang en controle gedurende het hele proces van het geweld?
- Zet het geweld zich voort na afloop van de relatie of start het geweld na de relatie en zo ja, hoe?



In het toetsingskader, dat voor dit onderzoek is ontwikkeld, is uiteengezet en onderbouwd waarom juist deze vragen belangrijk zijn, en op welke variabelen informatie nodig is om ze goed te kunnen beantwoorden. Tabel S.1 geeft hier een overzicht van. De onderbouwing van de in de tabel opgenomen vragen en variabelen is opgenomen in hoofdstuk 2.

Tabel S.1 Toetsingskader

Vraag (analyse)	Variabelen
Wie pleegt welk geweld tegen wie en met welk effect?	<ul style="list-style-type: none"> • Frequentie en duur van het geweld. • Aantal incidenten. • Beperking psychisch geweld tot stalking en strafbare bedreiging of psychisch geweld heel precies uitvragen en in analyse en rapportage duidelijk koppelen aan ernst, frequentie/intensiteit, context en soorten impact van het geweld. • Relatie pleger-slachtoffer (afhankelijkheden (verschillende soorten), (on)gelijkwaardigheid, macht, hebben van gezamenlijke/gezamenlijk opvoeden van kinderen). • Gevolgen van het geweld (fysiek, psychisch, relationeel, financieel, angst, hulpzoekgedrag op korte en lange termijn). • Aandacht voor percepties van geweld door daders en slachtoffers, mannen en vrouwen. • Slachtofferschap/getuige van partnergeweld als kind van slachtoffer en pleger in combinatie met bijvoorbeeld hechtingsproblemen/trauma (niet-ingrijpende ouder).
Wat is de rol van macht, dwang en controle gedurende het hele proces van het geweld?	<ul style="list-style-type: none"> • Controle en de impact daarvan als continuüm met intimate terrorism als uiterste eind. • Aandacht voor relatie-orde¹, macht en normen in relatie tot dader- en slachtofferschap.
Zet het geweld zich voort na afloop van de relatie en zo ja, hoe?	<ul style="list-style-type: none"> • Ex-partners onderscheiden van huidige partners (ook geweld start na de relatie). • Specifieke aard van ex-partnergeweld (andere manieren van controle, ondermijnen relatie ouder-kind et cetera).

Een belangrijk aandachtspunt bij bovenstaand toetsingskader is dat het niet is bedoeld als minimumnorm voor prevalentieonderzoek, maar een totaalbeeld bevat van wat wenselijke informatie is met het oog op de rol van gender bij de prevalentie van huiselijk geweld. Het is aan de uitvoerders van prevalentieonderzoek om dit om te zetten in een werkbaar set vragen.

Analyse onderzoeken 2010

De volgende stap in het adviestraject betrof het langs de lat van dit toetsingskader leggen van de hierboven genoemde onderzoeken en rapportages uit 2010. Deze analyse laat zien dat:

- Zowel het slachtofferonderzoek als het daderonderzoek met name in de verdieping veel informatie hebben opgehaald over de variabelen die zijn opgenomen in het toetsingskader, zij het niet over alle variabelen.

¹ Hiermee wordt verwezen naar de typologie van Emery, die refereert aan de orde binnen relaties (zie par. 2.2.2). Hij onderscheidt vijf typen geweld op basis van de orde binnen een relatie, de machtsstructuur en legitimiteit van geweld. In die typologie is wie het geweld pleegt gerelateerd aan wie macht heeft: anarchistisch/anomisch huiselijk geweld, gewelddadig conflict, tolerant dictatorschap, despotisch dictatorschap en totalitair dictatorschap.



- Het in theorie mogelijk is om daar analyses mee uit te voeren die aansluiten bij de in het toetsingskader centraal gestelde vragen, en dan met name de eerste twee daarvan. Dat geldt in mindere mate voor de vraag naar ex-partnergeweld, omdat het vermoeden bestaat dat vragen daarover door respondenten niet goed begrepen zijn.
- Deze analyses is 2010 wel deels zijn uitgevoerd op de slachtofferdata, maar in veel mindere mate op de data uit het daderonderzoek, voor zover is af te leiden uit de rapportages.
- Veel van deze informatie globaal is opgenomen in het syntheserapport.

De analyse van de deelrapporten laat ook verschillende verbetermogelijkheden zien. Deze liggen op het vlak van het verzamelen van informatie op variabelen die in 2010 ontbraken, en op het vlak van de analyses die met die variabelen worden uitgevoerd. Beide zijn gedetailleerd uiteengezet in hoofdstuk 3. De kern is:

- Dat analyses verbeterd kunnen worden door:
 - de relatie mee te nemen in de analyse en altijd onderscheid naar sekse van zowel dader als slachtoffer te maken;
 - (nog) scherper te kijken naar welke gedragingen worden meegewogen als 'ernstig' geweld en welke aanvullende informatie inzicht kan bieden in de ernst van het geweld;
 - het analyseren van het geweld in relatie tot de impact, waaronder letsel, hulpzoekgedrag en (gethematiseerde) gevolgen;
 - het relateren van het geweld aan uitingsvormen van macht en controle, aan items die iets zeggen over relatie-orde en over een eventueel isolement van het slachtoffer en andere gezinsleden;
 - waar mogelijk onderscheid te maken tussen geweld tussen partners en geweld tussen ex-partners.
- Dat de rapportage meer gendersensitief wordt door:
 - altijd onderscheid te maken naar sekse en te reflecteren op de betekenis daarvan;
 - alle relevante uitkomsten te rapporteren naar de relatie tussen betrokkenen, en daarbij ook onderscheid te maken tussen partners en ex-partners;
 - meer werk te maken van de synthese van de verschillende deelonderzoeken.
- Dat, hoewel bovenstaande aanvullende analyses deels al mogelijk zijn op bestaande data, ze verder aan kracht zullen winnen door aanvullende dataverzameling over achtergrondkenmerken van daders en slachtoffers, over specifieke geweldsvormen (bijvoorbeeld stalking, cybergeweld en specifieke vormen van ex-partnergeweld), over de impact van het geweld en over motieven voor het plegen van geweld.

Secundaire analyses

In het adviestraject zijn op de data van het slachtofferonderzoek uit 2010 een aantal exploratieve analyses uitgevoerd, waarover wordt gerapporteerd in hoofdstuk 3 en bijlage 4. Deze analyses laten zien dat verschillen in



slachtofferschap tussen de seksen (en daarmee de mogelijke samenhang van slachtofferschap met gender) duidelijker worden wanneer een selectie wordt gebruikt van de ernstigere geweldsvormen en deze in verband worden gebracht met letsel, motieven voor het geweld die wijzen op macht/controle, de frequentie en duur van geweld, en vormen van impact die wijzen op angst. Gedetailleerde overzichten van de variabelen en analyses in de onderzoeken uit 2010 zijn opgenomen in hoofdstuk 3.

Bestaande versus aanvullende methoden en instrumenten

Niet alle verbeterpunten die uit het adviestraject komen, kunnen worden opgepakt met de bestaande (in 2010) gebruikte methoden en instrumenten, of een lichte aanpassing daarvan. Tabel S.2. geeft een overzicht.

Tabel S.2 Overzicht ontbrekende informatie in relatie tot deelstudies

Wenselijke, maar ontbrekende informatie	Mogelijkheden die deelstudies bieden
Gelijke en volledige achtergrondkenmerken van daders en slachtoffers in zowel dader- als slachtofferonderzoek (incl. afhankelijkheden, (sub)cultuur en rolpatronen)	In survey achtergrondkenmerken beperkt aanvullen, zodat van zowel dader als slachtoffer bekend zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Sekse • Middelengebruik • Opleidingsniveau • Betaalde baan/scholing ja/nee In verdiepende studies ingaan op afhankelijkheden, (sub)cultuur en rolpatronen
Geweld in gezin van oorsprong van dader en slachtoffer (bij voorkeur ook binnen dezelfde casus)	Is volgens experts niet goed in survey uit te vragen. In verdiepende studies onderzoeken
Geweldsvormen: stalking (nauwkeurig gedefinieerd) en cybergeweld/geweld via nieuwe technologieën	Stalking kan door hieronder beschreven aanvulling in survey worden verbeterd. Cybergeweld/geweld via nieuwe technologieën: overlapt deels met psychisch geweld, daardoor lastig te combineren met andere vragen in survey. Opnemen in verdiepende studies bij doorvragen op geweldsvormen
Impact van geweld, met name pijn, angst en relationeel	Survey: drie vragen toevoegen in hoeverre het gebruikte geweld werd ervaren als bedreiging, pijn deed en leidde tot angst m.b.t. de eigen veiligheid. In verdiepende studies uitgebreider uitvragen
Informatie nodig over permanente angst en dreiging	Leent zich voor verdiepende studies
Motieven van plegers, incl. rechtvaardiging	De vraag is in hoeverre uitvragen via een survey aan slachtoffers van het motief van de pleger een nauwkeurige weergave van die motieven biedt. Kan mogelijk minder in survey, en dan uitgebreider in verdiepende studies



Vervolg tabel S.3 Overzicht ontbrekende informatie in relatie tot deelstudies

Wenselijke, maar ontbrekende informatie	Mogelijkheden die deelstudies bieden
Rol van cultuur/omgeving	Onderzoeken in verdiepende studies
Geweldsvormen die wijzen op typisch ex-partnergeweld	Gezien het specifieke karakter van dit geweld kan dit beter worden onderzocht in een deelstudie

Advies

Kleine toevoegingen in de fase 1-vragenlijst van het slachtoffer- en daderonderzoek zullen bijdragen aan meer mogelijkheden om in de analyse tot een gendersensitief beeld te komen. Een grotere aanpassing van de vragenlijst maakt het echter mogelijk om tot een beter, en meer gendersensitieve meting van huiselijk geweld te komen; bijvoorbeeld door meetinstrumenten te gebruiken die impact meenemen in de vragen naar geweldsvormen.

Daarnaast kunnen dieptestudies daaraan bijdragen:

- verdiepend onderzoek onder slachtoffers en daders;
- onderzoek naar ex-partnergeweld;
- onderzoek naar mannelijk slachtofferschap;
- onderzoek naar de verschillende soorten van samenloop van dader- en slachtofferschap.

Wanneer verdiepend onderzoek wordt uitgevoerd voorafgaand aan het prevalentieonderzoek, kan dit worden gebruikt om vanuit genderperspectief betere vragen voor het prevalentieonderzoek op te stellen en de daarin uitgevraagde variabelen beter te clusteren.

De opgave ligt erin om te komen tot een multimethodeonderzoek dat inhoudelijke kennis over de aard en impact van geweld gebruikt om onderzoek naar gedragingen aan te vullen tot een zo compleet en genuanceerd mogelijk beeld van de prevalentie van huiselijk geweld. Verbeterpunten zijn er daarbij op het vlak van de bestaande kaders en aanvullingen daarop, zoals hierboven beschreven. Verbeterpunten zijn er ook op het vlak van het onderzoeksproces:

- Laat het onderzoek begeleiden door een groep experts uit wetenschap en praktijk die gezamenlijk zowel inhoudelijke als methodologische expertise inbrengen en discussiëren over op welke wijze het geweld zo goed mogelijk kan worden gemeten en gemiddeld.
- Zoek aansluiting bij internationale ontwikkelingen en expertise.
- Sta stil bij de impact die prevalentieonderzoek heeft op beleidsmakers, onderzoekers en uitvoerend professionals: dat betekent iets voor de boodschap, en de wijze waarop die wordt gebracht.



Afrondend

Dit advies is in beperkte tijd tot stand gekomen. Het laat zien dat het kijken naar prevalentieonderzoek vanuit het perspectief van gendersensitiviteit nieuwe inzichten en concrete verbetermogelijkheden voor dat onderzoek oplevert. Dat zal zich niet beperken tot partnergeweld, maar ook van toepassing zijn op de andere vormen van huiselijk geweld die de overheid onderscheidt, zoals kinder- en oudermishandeling; ook in die relaties speelt gender naar verwachting een rol en zal een verdiepend onderzoek als dit van meerwaarde zijn.

In de begeleidingscommissie van dit adviestraject is gediscussieerd over de opzet van toekomstig prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld. Hoewel deze discussies de kaders van deze opdracht te buiten gaan, bieden ze een aantal belangrijke inzichten:

- Mogelijk levert prevalentieonderzoek een beter beeld van de werkelijkheid wanneer gekozen wordt voor een nauwere focus. De huidige breedte (zowel in uitgevraagde relaties als in het spectrum van licht tot zeer ernstig geweld) leidt tot een complex onderzoek. Door meer focus aan te brengen ontstaat waarschijnlijk een beter zicht op de problematiek.
- Prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld streeft ernaar de *omvang* van huiselijk geweld zichtbaar te maken. Daar zijn methoden voor nodig die deze problematiek in de *kern* weten te vangen: het geweld dat in de volksmond als 'echt' geweld wordt aangemerkt en waar de aanpak van huiselijk geweld op is gericht. Immers, het onderzoek moet aanknopingspunten bieden voor deze aanpak, en de tijdreeks inzicht in de effectiviteit daarvan.

Aangezien het voor dit advies ontwikkelde toetsingskader belangrijke vragen oproept over of juist dit geweld met de gekozen onderzoeksmethoden wel goed in kaart wordt gebracht, zijn de nadelen van het doorbreken van de (bescheiden) tijdreeks mogelijk kleiner dan de nadelen van het voortzetten van deze wijze van onderzoek. Voortschrijdend inzicht kan worden gebruikt om het onderzoek te verbeteren. Een interessante mogelijkheid in dit verband is om parallel aan de herhaling van het prevalentieonderzoek uit 2010 een onderzoek te doen op basis van een CBS-steekproef als vergelijkingsmateriaal dat tegelijkertijd kan dienen als een eventuele start voor een nieuwe, verbeterde tijdreeks.



Bureau Dijkstra



REGIOPLAN

Regioplan Beleidsonderzoek

Jollemanhof 18 (6° etage)

1019 GW Amsterdam

T 020 531 531 5

E info@regioplan.nl

I www.regioplan.nl